

Карпенко О. В.
кандидат наук з державного управління,
докторант Національної академії
державного управління при Президентові України,
старший науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
Демида Є. Ф.
науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ШКОЛАМИ ФІНЛЯНДІЇ

***Анотація.** Обґрунтовано децентралізаційні тенденції сучасного розвитку європейської шкільної освіти через демократизацію управління навчальним процесом. Проаналізовано фінський досвід реформування загальноосвітніх навчальних закладів. Рекомендовано практичне застосування в Україні позитивних здобутків в контексті децентралізації системи надання освітніх послуг фінськими школами.*

***Ключові слова:** освітні послуги, суспільство знань, децентралізація освітньої політики, місцеві ради шкіл.*

DECENTRALIZATION OF EDUCATIONAL SERVICES SCHOOLS IN FINLAND

***Abstract.** Grounded decentralized modern trends of European schooling through democratization of educational management. Analysis of the Finnish experience in reforming secondary schools. Recommended practical application in Ukraine positive achievements in the context of decentralization of educational services by Finnish schools.*

***Keywords:** educational services, knowledge society, decentralization of educational policy, local council schools.*

З кінця минулого століття провідними країнами ЄС та США планомірно реалізується новий вектор еволюційного розвитку – розбудова суспільства знань, визначальною ознакою якого є створення нової моделі економіки – економіки знань, що забезпечить сталий розвиток світового співтовариства. Ключовими чинниками у розбудові нової системи господарювання виступають освіта, наука, інноваційна діяльність, інформаційні технології. Саме вони прискорюють нововведення при динамічних змінах потреб суспільства, роблять країни конкурентоспроможними. У цьому

контексті загальноосвітня школа в країнах Європи ще й досі залишається провідним соціальним інститутом для розвитку молодого покоління, де школярі розпочинають навчатись відстоювати своє право на отримання знань, необхідних у повсякденному житті. Вони чекають від навчального закладу не тільки якісних освітніх послуг, але й практичних навичок у підготовці до самостійного життя. Тому середня школа повинна враховувати динаміку та різноманіття суспільних відносин для того, щоб при формуванні своїх завдань обстоювати специфічні потреби комунікативного середовища. Середні навчальні заклади більшості європейських країн не можуть відмовитись від практики впровадження централізованої політики з реалізації навчального процесу. Натомість, дедалі стає зрозумілим, що стратегії такої політики повинні застосовуватись вибірково, лише в рамках гарантій доступності та якості освіти.

Основним завданням статті є виявлення позитивних здобутків у реформуванні шкільної освіти Фінляндії з метою їх подальшої імплементації в Україні.

На шляху до об'єднання у єдину європейську систему освіти у різних країнах ЄС виникали різні інтеграційні проблеми щодо співіснування ідентичних особливостей національних шкіл. Серед об'єктивних причин слід згадати значущі різниці у моделях середньої освіти. Так у скандинавських країнах (насамперед Данії, Швеції та Фінляндії) упродовж з 7 до 16 років учні навчаються в одному класі одними й тими ж вчителями за майже ідентичними програмами. У Німеччині, Австрії та Швейцарії після початкової школи з десятирічного віку перед учнями ставиться вибір щодо подальшого здобуття освіти або у навчальних закладах середньої освіти (Hauptschule), або у вузько-профільних (професійних) навчальних закладах (Realschule), або ж у закладах довузівського спрямування підготовки (Gymnasium). У Великобританії здійснюється «тьютерівська» індивідуальна освіта, а у Франції, Іспанії та Італії притримуються класичних традицій академічного викладання високого рівня. Ці найбільш притаманні моделі шкільної освіти досить складно було інтегрувати у єдиний Європейський простір без здійснення відповідних реформ, які базувались на засадах забезпечення рівності шансів отримання освіти громадянами незалежно від їх матеріального статку, індивідуалізації навчальних програм, децентралізації освіти, а також підвищенні ролі особистості вчителя у системі шкільної освіти.

Інтеграційні процеси, які базуються на глибокому реформуванні національної системи освіти проаналізуємо на прикладі Фінляндії, оскільки її традиційна децентралізація освіти буде корисною для деяких вітчизняних науковців педагогічної галузі, які так «обґрунтовано» обстоюють ідеї федералізму, особливо на сході та півдні країни. Прихильники «освітнього сепаратизму» повинні розуміти, що головним

пріоритетом є не обстоювання двомовності викладання, а збереження традиційно українських цінностей ролі родини та вчителя як основних наставників дитини, як майбутнього громадянина єдиної держави незалежно від регіону проживання.

Особливості шкільної освіти Фінляндії досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Е. А. Аксьонова [1–3], В. О. Бейзеров [4], М. О. Бражник [5–6], В. О. Бутова [7–10], О. К. Вдовіна [11–12], Д. О. Володін [13], Л. М. Данилова [14], Е. Картоваара [15], Д. Кахара [19], Н. Б. Крилова [18], Ю. Лахтінен [19], О. В. Матвієнко [20], Г. Мелеті [21], С. І. Поздєєва [22], О. А. Румбешта [22], О. Є. Скопєць [25], А. Тейлор [26] та ін.

Так зокрема, **В. О. Бутова** досліджує історію розвитку та реформування шкільної освіти Фінляндії, особливості освітньої політики цієї країни в різні історичні періоди [10], розглядає особливості й проблеми використання підручників та інших засобів навчання в процесі вивчення математики і природничо-наукових предметів у загальноосвітніх школах Фінляндії [8], вивчає ситуацію з мовною освітою у Фінляндії [7].

Вивченню сучасної шкільної освіти Фінляндії присвятив свою дисертацію **Д. О. Володін** [13], за мету якої визначив виявлення національних особливостей освітніх реформ в контексті сучасних тенденцій розвитку шкільної освіти в Європі для можливого використання позитивного фінського досвіду в розробці стратегій модернізації європейської та вітчизняної шкільної освіти.

М. О. Бражник [5–6] досліджує досвід оцінювання в шкільній освіті Фінляндії, яка знаходиться в групі країн лідерів за її якістю. Це констатують міжнародні дослідження Дитячого фонду ООН «Шкільна лінійка»; дослідження Асоціації з оцінки навчальних досягнень у галузі математичної і природничо-наукової освіти TIMSS (Third International Mathematics and Science Study); дослідження PISA (Programme for International Student Assessment: Monitoring Knowledge and Skills in the New Millenium) з оцінки якості математичної і природничої освіти, які проводяться Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Дослідження PISA 2006 р. показали, що Фінляндія знаходиться на першому місці з природничонаукової грамотності, на другому місці з математичної грамотності і на другому місці з грамотності читання.

Досвід Фінляндії демонструє тісний зв'язок якості освіти з наявністю певної системи оцінювання результатів діяльності навчальних закладів, учнів, вчителів. Стиль керівництва навчальними закладами, участь громадськості у розвитку освіти, позиція вчителя в навчальному закладі, зміст освіти, практично всі аспекти освітнього процесу та його результати залучені в систему оцінювання, яка є регулюючим засобом розвитку системи освіти.

Г. Мелеті [21] аналізує причини успіхів, які отримала Фінляндія у дослідженні PISA, проте доводить існування проблем шкільної математичної освіти в країні.

На відміну від Німецького федералізму та Італійського регіоналізму, де політика децентралізації освіти ідентифікується виключно з демократичним шляхом розвитку, фінський приклад надання більшої автономії навчальному процесу містить ряд специфічних моментів. Наприклад, при зовнішній формальній рівності існує потужна внутрішня диверсифікація, а школа зобов'язана у відповідності до потреб соціуму розробляти та реалізовувати свій індивідуальний педагогічний профіль. У рамках загальних цілей та непорушних цінностей, які встановлено централізовано, рада кожної школи самостійно розробляє свою програму та навчальні плани, що призводить до суттєвої різниці викладання у школах одного типу. Це має вагоме позитивне значення тоді, коли різне за інтенсивністю навчання використовується й у різних за щільністю населення регіонах.

Одним з позитивних наслідків фінської децентралізації освіти є відміна державної інспекції її якості, що призвело до підвищення ефективності шкільного навчання. Ідея рейтингів навчальних закладів не отримала підтримки населення, оскільки громадянське суспільство вважає, що будь-яке порівняння призводить до дискримінації шкіл та педагогів, а тому й заміна державного інспектування на консалтингові послуги закріплено в країні базовим законом про освіту. Разом з тим за планування, координацію, управління оцінки якості знання та кадрів відповідає міністерство освіти Фінляндії, яке перевіряє знання учнів 5% шкіл країни, а також подає вибіркового запит 10% шкіл щодо програми навчання за конкретними дисциплінами. Функцію контролю за якістю освіти здійснюють батьки учнів, які публічно надають свої відгуки про діяльність викладацького складу середніх навчальних закладів. Адміністративне управління школами здійснюється на рівні муніципалітетів. З 1996 року місцеві органи влади створюють наглядові ради шкіл, які складаються з батьків учнів, що мають право накладати вето на рішення директорів навчальних закладів, не втручаючись безпосередньо у навчальний процес.

У науковій літературі варто відзначити праці **Е. А. Аксьонової [1–3]**, яка досліджувала питання управління школою, організації шкільного навчально-виховного процесу у Фінляндії. На прикладі системи середньої освіти Фінляндії нею проаналізовано практичні можливості шкільних рад як органів управління. У Фінляндії здійснюється місцевий контроль в управлінні системою освіти. Дане нововведення освоєне і впроваджене в усіх школах країни. До складу Шкільної ради в системі середньої освіти Фінляндії входить адміністрація школи, вчительський корпус, технічний персонал, а також батьки учнів, учні старших класів, соціальне оточення школи, муніципальні органи,

сфера вищої освіти, бізнесу, сфера економіки. Всі згадані тут учасники процесу навчання і виховання майбутніх громадян країни, взаємодіючи між собою і з шкільною адміністрацією, мають в цілому великий вплив на розвиток школи.

Така система самоуправління ґрунтується на високому рівні підготовки вчителів, які прагнуть застосовувати свої творчі здібності у відповідності до навчальних планів конкретної школи. Це стало можливим лише за наявності довіри та поваги до вчителя у Фінляндії, рівень якої є найвищим у Європі. На відміну від багатьох країн ЄС (особливо Швеції, Греції, Норвегії та Італії) де професію вчителя обирають «слабкі студенти» у Фінляндії це одна з найбільш високооплачуваних та соціально захищених професій. Високий соціальний статус вчителів обумовлює їх педагогічну самостійність, яка дає їм право встановлювати будь-які внутрішні екзамени, тести, захист проектів тощо у процесі навчання. Цікавим є й той факт, що у країні нормативно закріплена необов'язковість будь-яких випускних шкільних іспитів.

Слід зазначити, що професія вчителя є однією з найпрестижніших у Фінляндії (за своєю популярністю поступається лише професіям лікаря та пожежного), при цьому до педагогів висуваються високі вимоги, головним з яких є обов'язковість наявності ступеню магістра наук, а також вчене звання професора з одного предмету. У Фінляндії вчителів готують у восьми науково-дослідних університетах, конкурс на вступ до яких складає приблизно 10 чоловік на 1 місце. Вступні іспити відбуваються у два етапи : 1-й – тест на знання предмету, 2-й – співбесіда, в ході якої звертається увага на мотивацію абітурієнта, його можливості та здібності до педагогічної праці. Одержати ступіть магістра можливо лише за умови складання нормативних курсів: комунікативна компетентність (12 кредитів), технології освіти (75 кредитів), педагогіка і психологія (35 кредитів), базова предметна спеціалізація (35 кредитів), а також варіативних курсів з додаткової предметної спеціалізації (40 кредитів).

Загальну характеристику здобуття педагогічної освіти у Фінляндії надають **К. В. Котун [16]**, **Т. Є. Кристопчук [17]**. **В. О. Бутова [9]** досліджує історію підготовки педагогів у Фінляндії, особливості теоретичної та практичної підготовки вчителів різних спеціалізацій. **Ю. В. Руднік [23]** проаналізовано фінський досвід у галузі іншомовної підготовки вчителів, основні аспекти педагогічної підготовки у багатопрофільних університетах Фінляндії.

Н. В. Сидоренко [24] досліджено підвищення кваліфікації учителів у Фінляндії. Висвітлено практичний досвід модернізації шкільної педагогічної освіти за умов глобалізації, накопичений системою освіти Фінляндії. Акцентовано увагу на ключовій ролі учителів, як носіїв інноваційних процесів в суспільстві, суб'єктів сучасних і

майбутніх продуктивних змін в освіті. Проведено класифікацію форм і методів підвищення кваліфікації. Викладено засади національної стратегії «Освіта і наука в інформаційному суспільстві 2000–2004 рр.». Доведено, що за умов сучасних трансформацій і модернізації освіти України є актуальним вивчення зарубіжного досвіду систем педагогічної освіти, зокрема, системи освіти Фінляндії.

Розглядаючи економічні питання щодо реформування системи середньої освіти Фінляндії, зазначимо напрацювання **Е. Картоваара [15]**, яка висвітила питання управління, фінансування середньої освіти у Фінляндії, особливості змісту середньої освіти, професійної освіти на старшому етапі середньої школи, спеціальної освіти дітей з особливими потребами, питання кадрового забезпечення загальноосвітніх шкіл і професійних закладів освіти.

Питання управління, фінансування, організації шкіл у Фінляндії досліджувала також **Л. М. Данилова [14]**. В цьому контексті слід особливо відзначити науковий доробок австралійського фахівця **А. Тейлора [26]**, який аналізує статистику, яка характеризує систему неортодоксальної фінської середньої освіти, що склалася в результаті проведеної реформи школи. Так, найбільш цікавими наслідками її реформування стали такі порівняльні факти:

- Фінляндія витрачає на одного школяра на 30% менше коштів, ніж США.
- у перші 9 років у школі 30% дітей отримують матеріальну допомогу.
- 66% випускників шкіл вступають до коледжів (найвищий відсоток у Європі).
- на заняттях з природничих дисциплін у класі перебуває не більше 16 чоловік, що дає змогу виконувати лабораторні експерименти на кожному уроці.
- 93% фінів закінчують середню школу, що на 17,5% більше, ніж у США.
- 43% фінських старшокласників навчаються в професійних школах.
- загальна тривалість усіх перерв у початкових класах – 75 хвилин на день, на відміну від 45 хвилин у США.
- кількість вчителів у Фінляндії така ж, як і в Нью-Йорку, а учнів менше майже у два рази (600 000 та 1 100 000 відповідно).
- у 2010 р. на 660 учительських вакансій у початковій школі претендувало 6 600 випускників університетів.
- середня зарплата вчителя-початківця у Фінляндії у 2008 р. становила 29 000 доларів, у порівнянні з 36 000 доларів на рік у США.

- однак вчителі старших класів з 15-річним стажем отримують 102% від середньої зарплати решти випускників університетів. У США це співвідношення дорівнює 62%.

Висновки. Таким чином фінський досвід підготовки вчителів та їх педагогічної діяльності слід використовувати в Україні, оскільки симбіоз добротної фундаментальної освіти та високої довіри влади та суспільства до вчительської справи призводить до креативності вчителя та розвитку й розкриття здібностей учнів. Творчість та свобода вчителя у виборі своєї педагогічної «траєкторії» з урахуванням національних особливостей є запорукою успішності та престижності його професії. Досвід Фінляндії, розглянутий у даному дослідженні, є корисним для багатьох східноєвропейських країн, зокрема й у вирішенні проблеми шкільного «відсіву». Відповідно до фінських норм, жоден учень не може бути виключеним/відрахованим зі школи або переведеним в іншу у зв'язку з низьким рівнем його успішності. У фінській шкільній освіті виключено всякий відбір, поділ (сортування) учнів за здібностями, а також відсутнє поняття так званих «елітних» навчальних закладів. Тим самим не порушуються принципи доступності та рівності в освіті.

Основними тенденціями сучасного розвитку європейської шкільної освіти, що обумовлюють спрямування реформ фінської школи, є насамперед демократизація управління навчальним процесом що забезпечує рівність шансів на отримання освіти різними соціальними групами, децентралізаційні процеси які здійснюються через шкільну автономію, розвиток соціального партнерства навчальних закладів з інститутами громадянського суспільства, оновлення змісту загальної освіти у відповідності до концепції «суспільства знань» (його орієнтація на різний когнітивний потенціал учнів), підвищення якості навчання та забезпечення його відповідності сучасному рівню соціально економічного розвитку суспільства, удосконалення підготовки вчителів на основі підвищення їх професійної значущості та соціального статусу.

Бібліографія

1. **Аксёнова, Э. А.** Диалог как феномен системы школьного образования северных стран / Эльвира Айсеновна Аксёнова // Шк. технологии. – 2011. – № 2. – С. 116–127.
2. **Аксёнова, Э. А.** Подготовка школьной молодежи к миру труда в Финляндии / Эльвира Айсеновна Аксёнова // Шк. технологии. – 2010. – № 5. – С. 79–83.
3. **Аксёнова, Э. А.** Школьные советы в системе среднего образования Финляндии / Эльвира Айсеновна Аксёнова // Шк. технологии. – 2013. – № 4. – С. 60–64.

4. **Бейзеров, В. А.** Среднее образование Финляндии: уроки успеха / В. А. Бейзеров // Образование в соврем. шк. – 2009. – № 2. – С. 60–63.
5. **Бражник, М. О.** Достижения школьного образования в Финляндии / М. О. Бражник // Вопр. образования. – 2010. – № 3. – С. 258–264.
6. **Бражник, М. О.** Система оценивания в школьном образовании Финляндии : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Бражник Михаил Олегович ; ГОУ ВПО «Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена». – СПб., 2009. – 193 с.
7. **Бутова, В. О.** Діалог культур у мовній освіті Фінляндії / Бутова В. О. // Наук. зап. Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки : зб. наук. пр. – Ніжин, 2011. – № 1. – С. 151–154.
8. **Бутова, В. О.** Засоби навчання математики та природничих дисциплін у Фінляндії / Бутова В. О. // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2008. – Вип. 8. – С. 278–288.
9. **Бутова, В. О.** Особливості підготовки вчителів загальноосвітньої школи у Фінляндії / В. О. Бутова // Вісн. Глухів. держ. пед. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки : [зб. наук. пр.] / [Глухів. держ. пед. ун-т ім. О. Довженка]. – Глухів, 2010. – Вип. 15, ч. 1. – С. 66–70.
10. **Бутова, В. О.** Становлення системи забезпечення якості шкільної освіти у Фінляндії / В. О. Бутова // Пед. науки: теорія, історія, інноваційні технології / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – 2011. – № 2. – С. 124–134. – Бібліогр.: 11 назв.
11. **Вдовина, Е. К.** Обучение на билингвальной основе в Финляндии / Е. К. Вдовина // Иностр. языки в шк. – 2010. – № 5. – С. 65–70.
12. **Вдовина, Е. К.** Психолого-педагогические исследования билингвального обучения в Финляндии / Е. К. Вдовина // Иностр. языки в шк. – 2011. – № 1. – С. 57–61.
13. **Володин, Д. А.** Современное школьное образование в Финляндии: национальные реформы в европейском контексте : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Володин Дмитрий Алексеевич; [Тул. гос. пед. ун-т им. Л. Н. Толстого]. – Тула, 2011. – 181 с.
14. **Данилова, Л.** Финляндия и Швеция: особенности организации школы / Л. Данилова // Директор школы. – 2010. – № 7. – С. 55–60.
15. **Картоваара, Е.** Середня освіта у Фінляндії : путівник з серед. освіти в Європі / [Ейя Картоваара] ; пер. з англ. О. В. Матвієнко // Матвієнко, О. В. Стратегії розвитку середньої освіти в країнах Європейського Союзу / О. В. Матвієнко ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2005. – С. 357–370.

16. **Котун, К. В.** Загальна характеристика здобуття педагогічної освіти у Фінляндії / К. В. Котун // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. – 2012. – № 22, ч. 6. – С. 177–182.
17. **Криstopчук, Т. Є.** Педагогічна освіта в країнах Європейського Союзу : [монографія] / Т. Є. Криstopчук ; за ред. С. О. Сисоєвої. – Рівне : Волин. обереги, 2013. – 483 с.
18. **Крылова, Н. Б.** Педагогика дела: продуктивное учение против аудиовизуального обучения / Ната Борисовна Крылова // Нар. образование. – 2012. – № 2. – С. 28–35. – Из содерж. : Продуктивное учение в Финляндии. – С. 31–32.
19. **Лахтинен, Ю.** Продуктивное образование в Финляндии / Юха Лахтинен, Джусси Кахара // Шк. технологии. – 2008. – № 4. – С. 92–97.
20. **Матвієнко, О. В.** Розвиток систем середньої освіти в країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Матвієнко Ольга Василівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 494 с.
21. **Мелеті, Г.** Результати у проєкті PISA та шкільна математика у Фінляндії: сильні й слабкі сторони та майбутнє / Георгій Мелеті // Вісник. Тестування і моніторинг в освіті. – 2009. – № 5. – С. 44–48.
22. **Поздеева, С. И.** Опыт Финляндии в сфере образования / С. И. Поздеева, Е. А. Румбешта // Вестн. Томского гос. пед. ун-та. – 2011. – № 10. – С. 128–131.
23. **Руднік, Ю. В.** Іншомовна освіта вчителів Фінляндії [Електронний ресурс] / Руднік Ю. В. // Вісн. психології і педагогіки : [електрон. зб. наук. пр.] / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Пед. ін-т, Ін-т психології і соц. педагогіки. – Електрон. дані. – К., 2013. – Вип. 13. – Режим доступу: http://www.psyh.kiev.ua/Руднік_Ю.В._Іншомовна_освіта_вчителів_Фінляндії. – Назва з екрана.
24. **Сидоренко, Н.** Підвищення кваліфікації учителів у Фінляндії / Н. Сидоренко // Післядиплом. освіта в Україні. – 2007. – № 1. – С. 78–80.
25. **Скопец, А. Е.** Начальная школа в Финляндии / А. Е. Скопец // Нач. шк. плюс до и после. – 2010. – № 6. – С. 67–71.
26. **Тэйлор, А.** О реформе системы образования в Финляндии / Адам Тэйлор // Проблемы управления в социальных системах. – 2013. – Т. 5, № 8. – С. 132–133.

Bibliography

1. **Aksjonova, Je. A.** (2011). Dialog kak fenomen sistemy shkol'nogo obrazovaniya severnykh stran [Dialogue as a phenomenon of the school system of the Nordic]. *Shkol'nye tehnologii – School technology*, 2, 116–127 [in Russian].
2. **Aksjonova, Je. A.** (2010). Podgotovka shkol'noj molodezhi k miru truda v Finlyandii [Development of school youth to the world of work in Finland]. *Shkol'nye tehnologii – School technology*, 5, 79–83 [in Russian].
3. **Aksjonova, Je. A.** (2013). Shkol'nye sovery v sisteme srednego obrazovaniya Finlyandii [School boards in the secondary education system in Finland]. *Shkol'nye tehnologii – School technology*, 4, 60–64 [in Russian].
4. **Bejzerov, V. A.** (2009). Srednee obrazovanie Finlyandii: uroki uspeha [Secondary education in Finland: lessons of success]. *Obrazovanie v sovremennoj shkole – Education in the modern school*, 2, 60–63 [in Russian].
5. **Brazhnik, M. O.** (2010). Dostizheniya shkol'nogo obrazovaniya v Finlyandii [Achievements of school education in Finland]. *Voprosy obrazovaniya – Issues of education*, 3, 258–264 [in Russian].
6. **Brazhnik, M. O.** (2009). Sistema ocenivaniya v shkol'nom obrazovanii Finlyandii [Evaluation system in school education in Finland]. Candidate's thesis. Saint Petersburg [in Russian].
7. **Butova, V. O.** (2011). Dialoh kultur u movnii osviti Finlyandii [Dialogue of Cultures in Finnish language education]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia. Seriya: Psykholoho-pedahohichni nauky – Scientific Notes Nijinsky State University Nikolai Gogol. Series: Psychological and Pedagogical Sciences*, 1, 151–154 [in Ukrainian].
8. **Butova, V. O.** (2008). Zasoby navchannia matematyky ta pryrodnychkykh dystsyplin u Finlyandii [Means of teaching mathematics and natural sciences in Finland]. *Problemy suchasnoho pidruchnyka : zbirnyk naukovykh prats – Problems of a modern textbook : Collected Works*, 8, 278–288 [in Ukrainian].
9. **Butova, V. O.** (2010). Osoblyvosti pidhotovky vchyteliv zahalnoosvitnoi shkoly u Finlyandii [Features a secondary school teacher training in Finland]. *Visnyk Hlukhivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin Glukhovski State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 15 (1), 66–70 [in Ukrainian].
10. **Butova, V. O.** (2011). Stanovlennia systemy zabezpechennia yakosti shkilnoi osvity u Finlyandii [The establishment of quality assurance of school education in Finland].

Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical science: theory, history, technology innovation, 2, 124–134 [in Ukrainian].

11. **Vdovina, E. K.** (2010). Obuchenie na bilingval'noj osnove v Finljandii [Education based on bilingual in Finland]. Inostrannye jazyki v shkole – Foreign languages at school, 5, 65–70 [in Russian].

12. **Vdovina, E. K.** (2011). Psihologo-pedagogicheskie issledovanija bilingval'nogo obuchenija v Finljandii [Psychological and pedagogical research bilingual education in Finland]. Inostrannye jazyki v shkole – Foreign languages at school, 1, 57–61 [in Russian].

13. **Volodin, D. A.** (2011). Sovremennoe shkol'noe obrazovanie v Finljandii: nacional'nye reformy v evropejskom kontekste [Modern schooling in Finland: national reforms in the European context]. Candidate's thesis. Tula [in Russian].

14. **Danilova, L.** (2010). Finljandija i Shvecija: osobennosti organizacii shkoly [Finland and Sweden: the features of the organization of the school]. Direktor shkoly – School director, 7, 55–60 [in Russian].

15. **Kartovaara, E.** (2005). Serednia osvita u Finliandii : putivnyk z serednoi osvity v Yevropi [Secondary Education in Finland : guide to secondary education in Europe]. Matviienko, O. V. Stratehii rozvytku serednoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu – Strategy of development of secondary education in European Union countries. (pp. 357–370). Kyiv [in Ukrainian].

16. **Kotun, K. V.** (2012). Zahalna kharakterystyka zdobuttia pedahohichnoi osvity u Finliandii [Overview of receipt of Teacher Education in Finland]. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Lugansk National Taras Shevchenko University. Pedagogical Sciences, 22 (6), 177–182 [in Ukrainian].

17. **Krystopchuk, T. Ie.** (2013). Pedahohichna osvita v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Pedagogical education in European Union countries]. Rivne: Volyn amulets [in Ukrainian].

18. **Krylova, N. B.** (2012). Pedagogika dela: produktivnoe uchenie protiv audiovizual'nogo obuchenija [Pedagogy of the case: productive teaching against audiovisual training]. Narodnoe obrazovanie – Public education, 2, 28–35 [in Russian].

19. **Lahtinen, Ju. & Kahara, D.** (2008). Produktivnoe obrazovanie v Finljandii [Productive education in Finland]. Shkol'nye tehnologii – School technology, 4, 92–97 [in Russian].

20. **Matviienko, O. V.** (2005). Rozvytok system serednoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: porivnialnyi analiz [The development of secondary education in European Union countries: a comparative analysis]. Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

21. **Meleti, H.** (2009). Rezultaty u proekti PISA ta shkilna matematyka u Finliandii: sylni i slabki storony ta maibutnie [The results of the project PISA mathematics and school in Finland: strengths and weaknesses and future]. Visnyk. Testuvannia i monitorynh v osviti – Bulletin. Testing and Monitoring in Education, 5, 44–48 [in Ukrainian].

22. **Pozdeeva, S. I. & Rumbeshta, E. A.** (2011). Opyt Finljandii v sfere obrazovaniya [Finland's experience in education]. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – Bulletin of Tomsk State Pedagogical University, 10, 128–131 [in Russian].

23. **Rudnik, Iu. V.** (2013). Inshomovna osvita vchyteliv Finliandii [Foreign language teacher education in Finland]. Visnyk psykholohii i pedahohiky – Bulletin of Psychology and Pedagogy, 13. Retrieved from http://www.psyh.kiev.ua/Руднік_Ю.В._Іншомовна_освіта_вчителів_Фінляндії [in Ukrainian].

24. **Sydorenko, N.** (2007). Pidvyshchennia kvalifikatsii uchyteliv u Finliandii [Professional development of teachers in Finland]. Pisliadyplomna osvita v Ukraini – Postgraduate Education in Ukraine, 1, 78–80 [in Ukrainian].

25. **Skopec, A. E.** (2010). Nachal'naja shkola v Finljandii [Elementary school in Finland]. Nachal'naja shkola pljus do i posle – Elementary school plus before and after, 6, 67–71 [in Russian].

26. **Tjejlор, A.** (2013). O reforme sistemy obrazovaniya v Finljandii [On the reform of the education system in Finland]. Problemy upravleniya v social'nyh sistemah – Management problems in social systems, 8 (5), 132–133 [in Russian].